

УДК 343.131:32

Є. Лащук,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕТА І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті висвітлюється наукове дослідження мети і завдань кримінально-правової політики України, а також результати такого дослідження – авторське визначення аналізованих понять.

Наведена пропозиція доповнити Кримінальний кодекс України окремою статтею, в якій передбачити справжні завдання законодавства України про кримінальну відповідальність, а саме: відшкодування шкоди, завданої злочином або іншим діянням особи, що містить у собі ознаки злочину; притягнення до кримінальної відповідальності та покарання особи, яка вчинила злочин; недопущення притягнення до кримінальної відповідальності та покарання особи, яка не є винною у вчиненні злочину; забезпечення гуманного ставлення до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, та до особи, яка вчинила діяння, що не містить у собі ознак складу злочину.

Ключові слова: кримінально-правова політика, мета кримінально-правової політики, завдання кримінально-правової політики.

В статтє освещается научное исследование цели и задач уголовно-правовой политики Украины, а также результаты этого исследования – авторское определение анализируемых понятий.

Представлено предложение дополнить Уголовный кодекс Украины отдельной статьёй, в которой предусмотреть настоящие задачи законодательства Украины об уголовной ответственности, а именно: возмещение вреда, причиненного преступлением или иным действием лица, которое содержит в себе признаки преступления; привлечение к уголовной ответственности и наказание лица, совершившего преступление; недопущение привлечения к уголовной ответственности и наказания лица, которое не является виновным в совершении преступления; обеспечение гуманного отношения к лицу, признанному виновным в совершении преступления, и к лицу, совершившему деяние, которое не содержит в себе признаков состава преступления.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, цель уголовно-правовой политики, задачи уголовно-правовой политики.

The research of the purpose and problems of criminal and legal policy of Ukraine, as well as the results of this research – author's definition of analyzed concepts, are covered in paper.

The offer to supplement the Criminal Code of Ukraine with separate article in which to provide several real tasks of the legislation of Ukraine on criminal liability is substantiated, namely: indemnification, caused by a crime or other action of the person which comprises crime signs; criminal prosecution and punishment of the person who committed a crime; prevention of criminal prosecution and punishment of the person who isn't guilty in the commission of crime; providing the humane attitude towards the person found guilty of the commission of crime and to the person who made act which doesn't comprise corpus delicti signs.

Keywords: criminal and legal policy, purpose of criminal and legal policy, problem of criminal and legal policy.

Питання щодо визначення мети і завдань кримінально-правової політики без перебільшення можна вважати стрижневим при вирішенні такої складної наукової проблеми, як розроблення вчення про кримінально-правову політику.

У цьому контексті варто нагадати про те, що наукові дослідження з проблем кримінальної політики вже доволі активно здійснювалися в XIX столітті. Так, у своїй відомій праці “Завдання кримінальної політики”, що була опублікована російською мовою в 1895 р., Франц фон Ліст (*Franz von Liszt*) запропонував визначати кримінальну політику (в широкому розумінні цього поняття) як системну сукупність підстав, що ґрунтуються на науковому дослідженні причин злочину і впливу покарання, – підстав, відповідно до яких держава за допомогою покарання і однорідних йому інститутів повинна протидіяти злочину [1, с. 7]. Значний внесок у розробку аналізованого поняття зробив також М. П. Чубинський, на думку якого, кримінальна політика є складовою науки кримінального права; вона має виробити вказівки для найкращої постановки в державі справи кримінального правосуддя як шляхом соціальних реформ, так і шляхом створення найкращого кримінального законодавства [2, с. 78]. С. К. Гогель визначав кримінальну політику як вчення про вже наявні заходи боротьби зі злочинністю [3, с. 3].

Отже, з’ясуємо, що таке поняття “мета” взагалі й у контексті аналізованої наукової проблеми зокрема. У філософській енциклопедичній літературі зазначається, що мета (ціль) – це ідеальний або реальний предмет свідомого чи несвідомого прагнення суб’єкта; фінальний результат, на який навмисно спрямований процес. Як філософська проблема поняття “мета” виникає в грецькій філософії, починаючи з епохи Сократа. Слово “мета” (φЭлт) найчастіше у філософських текстах означає “кінець”, “завершення” [4, с. 437]. У іншому словнику поняття мети розкривається так: “один з елементів поведінки і свідомої діяльності людини, який характеризує передбачення в мисленні результату діяльності та шляхи його реалізації за допомогою певних засобів. Мета виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в певну послідовність або систему. Аналіз діяльності як цілеспрямованої передбачає виявлення невідповідності між наявною життєвою ситуацією і метою; досягнення мети є процесом подолання цієї невідповідності” [5, с. 727].

Аристотель зазначав, що кінцева мета в усіх науках і мистецтвах – досягнення щастя. Найвище щастя є основоположною метою найголовнішої з-поміж усіх наук чи мистецтв – політики [6, с. 84].

Зважаючи на те, що кримінально-правова політика виступає складовою більш широкого поняття – правової політики, мета останньої підпорядковує собі мету кримінально-правової політики. Тобто при визначенні мети політики, що виступає предметом нашого дослідження, слід орієнтуватися на відповідні характеристики більш широкого поняття. Так, мета правової політики – це ідеальна модель певного соціально значимого результату, що встановлюється суб’єктами правової політики в процесі розробки та реалізації концепції подальшого розвитку і вдосконалення правової системи суспільства [7, с. 57].

Що стосується кримінально-правової політики, то її мета зумовлена, передусім, інтересами суб’єкта цієї політики. Не буде, напевне, перебільшенням твердження про те, що суб’єкт кримінально-правової політики – держава – заінтересована в максимальній безпеці своїх громадян у контексті рівня злочинності, тому центральною метою кримінальної політики (кримінально-правової, кримінологічної, кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої) є досягнення належного стану такої безпеки.

Принагідно зазначимо, що “кримінальна безпека”, яку досліджує О.О. Білоусова, – це здатність держави і суспільства активно протистояти посяганням злочинних співтовариств та окремих злочинців на життєво важливі інтереси громадян України, держави і суспільства та нейтралізувати загрози, що надходять від них, перетворюється на інтегративне соціально-політичне поняття, що охоплює різномірні категорії, сфери впливу і галузі застосування [8]. Позитивно сприймаючи доцільність виокремлення аналізованого поняття, ми не вважаємо використаний автором термін правильним. На нашу думку, безпека громадян (у науковому розумінні) не може бути кримінальною (тобто злочинною); у цьому випадку слід вести мову про рівень криміногенності (тобто про безпеку, що залежить від криміногенних чинників).

Водночас головна мета кримінально-правової політики має співпадати з метою кримінальної політики в цілому – це досягнення такого стану суспільних відносин, за якого рівень криміногенності в державі буде мінімальним, а безпека громадян України – максимальною. Звичайно, ж ми не ведемо мову в цьому випадку про абсолютну безпеку для громадян. В умовах багатомільйонного населення держави вона неможлива апріорі. Йдеться про якомога максимальний рівень безпеки, за якого відсоток кількості вчинених злочинів на душу населення тяжіє до об’єктивно можливого мінімуму.

У цьому контексті можна погодитися з позицією тих вчених, які зазначають, що завданням державної політики боротьби зі злочинністю є забезпечення максимально можливого обмеження злочинності, зведення її до такого рівня, за якого злочинність перестає бути загрозою національній безпеці, що може підірвати устої життя суспільства, завадити його розвитку [9, с. 24]. Про досягнення стану безпеки як мету кримінально-правової політики (щоправда тільки в контексті інформаційної безпеки) зазначає у своїх тезах вітчизняна дослідниця Н. А. Савінова [10, с. 154].

Зміст мети і завдань кримінальної політики частково (тобто лише у сфері протидії корупції) висвітлено в такому відомому програмному документі, як Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки, затвердженому Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки”. Так, у Розділі 2 цього документа “Формування та реалізація державної антикорупційної політики” визначено мету останньої: “<...> створення в Україні системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинників, які до неї призводять, зокрема статистичних спостережень, моніторингу виконання цих рішень та їх впливу на стан справ з питань запобігання корупції незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства, а також формування суспільної підтримки в подоланні корупції”.

Не можна оминати увагою й такий важливий нормативно-правовий акт, як Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 р. № 964-IV, у ст. 8 якого, зокрема, зазначено, що з урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні та нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, **викоріненні злочинності** (виділено нами – *Є. Л.*), вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та

збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації.

У контексті передбаченого законом і виділеного нами гасла доречно пригадати М.П. Чубинського, який хоча й не в такій категоричній формі, проте зазначав, що кримінальна політика має головне, але не єдине завдання, – боротьбу зі злочинністю [2, с. 78]. З цього приводу відомий класик юриспруденції Л.Є. Владимиров написав: “Не можна проголошувати метою правосуддя боротьбу зі злочинністю. Насправді, більш зручно та успішно можна було б вести боротьбу, якби злочинців фізично знищували. Але держава не воює з хворими та невихованими” [11, с. 82]. Зміст зазначених документів свідчить про те, що з тих часів мало що змінилося. Щодо “ліквідації злочинності” наголошують і сучасні кримінологи [12, с. 7; 13, с. 4].

Плюралізмом позицій з цього приводу вирізняються українські вчені. Так, В.І. Борисов зазначає, що політика держави у сфері боротьби зі злочинністю має знизити її рівень та забезпечити соціальний стан, що відповідає потребам захисту суспільства від злочинів [14, с. 68].

На думку В.К. Грищука, кримінальна політика України ставить своєю метою забезпечення законності й правопорядку, побудову суверенної й незалежної, демократичної, соціальної й правової держави, громадського суспільства в Україні [15, с. 6].

А.А. Митрофанов вважає, що визначальним завданням державної політики на сучасному етапі має стати максимальна концентрація зусиль усіх гілок влади та органів місцевого самоврядування на комплексному здійсненні радикальних економічних, правових, організаційних та силових заходів щодо рішучого обмеження всіх видів злочинних проявів, особливо таких, як посягання на життя та здоров'я, права та інтереси особи, хабарництво, економічна, наркотична злочинність тощо. Саме в цьому і має знайти свій прояв правова, у тому числі і кримінально-правова політика держави у сфері протидії злочинності [16, с. 3].

Як зазначає П.Л. Фріс, основна, генеральна ціль кримінально-правової політики – зниження рівня злочинності в країні. Однак вона може мати і деякі варіанти. Так, на відповідних етапах розвитку суспільства вона може трансформуватися в ціль стабілізації злочинності або навіть у зниження темпів її росту. Генеральна ціль складається з окремих елементів, якими виступають цілі в різних напрямках кримінально-правової політики. При цьому для різних напрямів цілі можуть визначатися по-різному – для одних зниження злочинності, для інших – стабілізація, для третіх – зменшення динаміки приросту. Можлива відповідна диференціація і в середині кожного напрямку [17, с. 47].

Вчений вибудував цілу систему основних цілей кримінально-правової політики, які ним структуровані так: зниження рівня злочинності в країні; прийняття під кримінально-правову охорону найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів, які мають загальносуспільне значення; притягнення до відповідальності всіх осіб, які вчинили порушення кримінально-правових приписів і не користуються правом на звільнення від кримінальної відповідальності; звільнення від кримінальної відповідальності максимально можливого кола осіб, притягнення до відповідальності яких не може вважатися відповідним, виходячи із мети спеціальної превенції; призначення покарання, яке є відповідним ступеню суспільної небезпеки діяння та особи винного; економія кримінальної репресії; попередження злочинності (загальна та спеціальна превенція) на підставі здійснення максимального впливу на осіб з нестійкою морально-правовою установкою; формування правосвідомості громадян [17, с. 47–48].

У контексті зазначеного одразу виникає таке запитання: чи правильним є виділення декількох цілей; може повинна існувати одна мета (ціль) і декілька завдань, що з неї випливають? Насправді таке запитання не повинно ставитися взагалі.

Завдання – це проблемна ситуація з явно заданою метою, яку необхідно досягти; в більш вузькому сенсі завданням також називають саму цю мету, подану в рамках проблемної ситуації, тобто те, що потрібно зробити. У першому значенні завданням можна назвати, наприклад, ситуацію, коли потрібно дістати предмет, що знаходиться дуже високо; друге значення випливає із вказівки: “Ваше завдання – дістати цей предмет”. У вузькому значенні завданням є ситуація з відомим початковим станом системи і кінцевим станом системи, причому алгоритм досягнення кінцевого стану від початкового відомий (на відміну від проблеми, у випадку якої алгоритм досягнення кінцевого стану системи не відомий). У більш широкому сенсі під завданням також слід розуміти те, що потрібно виконати – будь-яке завдання, доручення, справа, – навіть за відсутності різних ускладнень або перешкод у виконанні. На відміну від функції, яка може здійснюватися постійно, завдання може бути вирішеним [18].

Отже, кожне завдання передбачає наявність певної проблеми, що підлягає вирішенню, в чому власне й полягає мета кожного завдання – бути вирішеним.

Завдання кримінальної політики частково висвітлено в окремих нормативно-правових актах. Передусім такі завдання безпосередньо визначено в самому законі: “Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам” (ст. 1).

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року” передбачено, зокрема, такі очікувані результати від реалізації цієї Концепції: зменшення кількості вчинюваних правопорушень, забезпечення захисту громадян від протиправних посягань, покращення міжнародного іміджу України, підвищення рівня її інвестиційної привабливості, а також довіри населення до правоохоронних органів; підвищення ефективності заходів, що здійснюються правоохоронними органами для забезпечення правопорядку, створення науково обґрунтованої системи проведення моніторингу їх ефективності; активізація міжнародного співробітництва, зокрема між Україною та Європейським Союзом, а також співробітництва між центральними і місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, неурядовими організаціями та громадськістю; підвищення рівня поінформованості населення про стан правопорядку в державі, профілактика правопорушень та особистий захист громадян від протиправних посягань; удосконалення нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності, профілактики правопорушень та активізації участі громадськості в забезпеченні правопорядку в державі; покращення просвітницької діяльності, спрямованої на формування в населення негативного ставлення до протиправних діянь; підвищення рівня технічного та наукового забезпечення органів внутрішніх справ щодо профілактики правопорушень шляхом залучення сил та засобів центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Не складно помітити, що очікувані результати від реалізації цієї Концепції власне і є цілями вирішення відповідних проблемних завдань. Однак ті положення Кримінального кодексу України, що передбачені ст. 1, містять утім не завдання,

а скоріше функцію (призначення) закону України про кримінальну відповідальність, оскільки завдання передбачає момент його вирішення. Вести мову про кінцевий момент правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку тощо зонайменше видається некоректним, адже таке правове забезпечення повинно тривати постійно.

Отже, Кримінальний кодекс України необхідно доповнити окремою статтею, в якій передбачити справжні завдання законодавства України про кримінальну відповідальність, а саме: відшкодування шкоди, завданої злочином або іншим діянням особи, що містить у собі ознаки злочину; притягнення до кримінальної відповідальності та покарання особи, яка вчинила злочин; недопущення притягнення до кримінальної відповідальності та покарання особи, яка не є винною у вчиненні злочину; забезпечення гуманного ставлення до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, та до особи, яка вчинила діяння, що не містить у собі ознак складу злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Лист Ф.* Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление / Ф. Лист; сост. предисл. В.С. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 110 с.
2. *Чубинский М.П.* Очерки уголовной политики : понятие, история и основные проблемы уголовной политики как составного элемента науки уголовного права / М.П. Чубинский; сост. и вступ. статья В.С. Овчинского, А.В. Федорова. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 435 с.
3. *Гогель С.К.* Курсь уголовной политики вь связи съ уголовной социологией / С.К. Гогель, прив.-доц. Имп. Спб. ун-та, проф. Психоневрол. ин-та. – С.-Пб. : Юрид. кн. скл. “Право”, 1910. – 511 с.
4. *Доброхотов А.Л.* Цель / А.Л. Доброхотов // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. – М. : Мысль, 2000–2001. – Т. 4: Т – Я. – 2001. – 605 с.
5. *Огурцов А.П.* Цель / А.П. Огурцов // Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
6. *Аристотель* Політика / *Аристотель*; пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К. : Основи, 2000. – 239 с.
7. *Нырков В.В.* Цель правовой политики / Правовая политика : словарь и проект концепции / В.В. Нырков; под ред. А.В. Малько. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО “Саратовская государственная академия права”, 2010. – 276 с.
8. *Білоусова О.О.* Поняття і ознаки кримінальної безпеки країни / О.О. Білоусова // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 83–87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11bookbk.pdf>.
9. *Алексеев А.И.* Основы государственной политики борьбы с преступностью в России. Теоретическая модель / А.И. Алексеев, М.П. Журавлев, А.Я. Сухарев. – М. : Норма, 1997. – 64 с.
10. *Савінова Н.А.* До питання про доктрину кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні / Н.А. Савінова // Політика в сфері боротьби зі злочинністю : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (1-2 березня 2013 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. – 307 с.
11. *Владимиров Л.Е.* Уголовный законодатель как воспитатель народа / Л.Е. Владимиров. – М. : Поставщик Двора Его Величества Товарищество Скоропеч. А.А. Левенсон, 1903. – 244 с.
12. *Гребцов О.В.* Уголовная политика современной России и предупреждение преступности / О.В. Гребцов : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Санкт-Петербург, 2000. – 17 с.
13. *Третьяков И.Л.* Уголовная политика России : общетеоретические и прикладные проблемы / И.Л. Третьяков : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. – Санкт-Петербург, 2006. – 384 с.
14. *Борисов В.І.* Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / В.І. Борисов // Питання боротьби зі злочинністю : Збірник наук. праць / Ред. кол. : Ю.В. Баулін (голов. ред.) та ін. – Випуск 15. – Харків : Вид-во “Кроссруд”, 2008. – 324 с.

15. *Гришук В.К.* Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник / В.К. Гришук. – К. : Видавничий дім “Ін Юре”, 2006. – 568 с.
16. *Митрофанов А.А.* Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: дис. ... канд. юрид. наук / А.А. Митрофанов. – Одеса, 2005. – 186 с.
17. *Фріс П.Л.* Кримінально-правова політика України : дис. ... докт. юрид. наук / П.Л. Фріс. – К., 2005. – 440 с.
18. *Брушлинский А.В.* Психология мышления и кибернетика / А.В. Брушлинский. – М. : Мысль, 1970. – 191 с.

Отримано 14.04.2015